

ТИЖНЕВИК - REVUE HEBDOMADAIRE - UKRAÏNIENNE - TRIDEN

Число 42 (448). Різ вид. X. 18 листопада 1934 р. Ціна 2 фр. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 18 листопада 1934 року.

Голосним одгуком не тільки в українському світі відбилосся одно з останніх віроломств московської совітської влади на Україні — припинення так званої «українізації» й дальші нелюдські репресії проти української інтелігенції і взагалі проти всіх свідомих і активних українців, навіть проти українських комуністів, що мали необережність наївно повірити в серйозність совітської конституції, яка за кожною з совітських «республік», котрі входять до складу совітського союзу, визнає право вільного національного розвитку й навіть право цілковитого відокремлення від того так званого «союзу».

Відомості про страшне становище на совітській Україні надходять увесь час із самих різних джерел, іноді безпосередніх, і стверджують дальше продовження совітською московською владою політики нищення на нашій батьківщині всього українського. Проводяться все нові «чистки» в совітських установах для ізольовання українців-совітських службовців, робляться нові арешти, заслання й розстріли українців.

Але, з другого боку, приходять і потішаючі відомості про героїчний український спротив совітським заходам коло денационалізації України, про ту неустанну боротьбу, що мовчазно, але вперто веде український народ у різних формах, на різних ділянках життя, яка не дає ніби відразу видимих наслідків, але яка загартовує волю, виробляє характер і постачає заступників тим, що в нерівній, жорстокій боротьбі падають од кулі чекиста, хвороби й тяжкої, виснажуючої праці на каторзі, або, нарешті, від голоду.

Підтвердження тої неперестанної впертої боротьби українського народу з наїздником знаходимо, між иншим, і в словах високого совітського достойника Постишова, якого Москва прислала на Україну в якості генерал-губернатора, і який у своїй промові на засіданні ЦИК «Молдавської совітської республіки» виразно зазначив про те, що не дивлячися на жадні, справді диявольські, заходи й репресії совітської влади, український національний рух живе, росте й турбує та непокоїть московських окупантів*).

В надзвичайно тяжких умовах перебуває український народ під пануванням чужої окупаційної влади. Але та його активність у боротьбі і впертість, яку відмічає сам ворог, дає нам непохитну певність у тому, що народ наш не впаде і не заломиться в боротьбі, а мужне витримає до тієї хвили, коли вже для одвертої боротьби на місце кожної поляглої сотні виставить тисячі, і коли й ми, емігранти, що живемо з народом одніми думками й перейняті однією волею, підемо разом з ним оружною рукою здобувати й закріпляти власну самостійну державу — Українську Народню Республіку.

Хто-ж такий Скрипник?)**

Навколо імени Скрипника українська еміграція створила собі таке уявлення, за якими виходить, що Скрипник був ідеологом національно-державного визволення України з-під московської окупації. Є ще версії про те, ніби Скрипник, побачивши останніми роками всі лиха й кривди, які завдала українському народові Москва, зрозумів нарешті як свої особисті помилки, так і те, що Україні з Московщиною не по дорозі; каяття за всю свою попередню роботу і свідомість того, що він, Скрипник, мимо своїх бажань, не в силі був уже врятувати Україну від нелюдської експлоатації її Московщиною, призвели його до самогубства. Де-хто припускає навіть, що Скрипник не сам наклав на себе руки, а що його підступно забили большевики, коли встановили «контр-революційну» «націонал-петлюрівську» скрипниківщину.

Ні одна з цих версій не відповідає дійсності. Скрипник до кінця свого життя був переконаним комуністом-інтернаціоналістом і відданно служив своїй ідеї, болючіми інтересами «всесвітнього пролетаріату», а не долею українського народу. В ім'я того-ж таки «світового пролетаріату» він докладав усіх сил, щоб за рахунок жорстокої експлоата-

---

*) Див. «З преси», стор. 10.

**) Подаємо слідуочу статтю нового українського біженця, що недавно втік із совітського заслання. В цій статті знаходимо оцінку ролі Скрипника в українському національному русі, що відбиває на собі ті погляди на його діяльність, які склалися в близьких до автора колах інтелігенції на совітській Україні.

ції українського народу та природніх багатств України розбудувати «Радянський Союз», тоб-то московські землі, розглядаючи його (союз) у своїй засліпленості передовим загоном, що принесе соціальне та національне визволення пролетаріатові цілого світу. З усіх сил дбаючи про «успішне соціалістичне будівництво в батьківщині світового пролетаріату» (то-ж таки Московщині), Скрипник, як мало хто з комуністичних «вождів», поборював праві й ліві опозиції в комуністичній партії, сприяючи зміцненню середпартійного режиму та вимагаючи найжорстокіших репресій до всіляких «ухильників» (соціальних та національних) від «генеральної лінії», яка, як відомо, призвела наш край до виєксплоатування його природніх і народніх багатств, а український нарід — до загрози фізичного винищення.

При всій своїй засліпленості Скрипник, одначе, не міг не розуміти, що п'ятирічний «план» визначає нехтування української державности та спланований наступ на фізичне й духове життя українського народу. Проте він посідав перше місце серед небагатьох горлохватів-«вождів», що виконували той «план» та вихваляли його, як єдину правильну лінію «соціалістичної» реконструкції країни (Московщини). У своїй відданості московському «соціалізму» та «генеральному вождеві» (Сталінові) він люто нападав на московських керівників-комуністів (Бухарін, Риков, Томський, Угланов, Фрумкін, Сирцов і багато инш.), що, виходячи, звичайно, не з любви до України, а з елементарної людської гуманности, засуджували той «план», справедливо вказуючи, що виконання його визначає грабування селянства і крах сільського господарства в усьому СССР. На захист селянства ставали московські комуністи, але Скрипник, зроблений сьогодні в частині нашої еміграції мало не національним борцем, поборював опозицію, добре розуміючи, що передбачувані «правими» опозиціонерами лиха для селянства — насамперед стосуються України. В ім'я комуністичних ідеалів Скрипник свідомо, з усією властивою йому завзятістю фанатика-комуніста, вів український народ на Голготу неминучих страждань, зубожіння, виснаження і аж до тяжкого голоду. А що Скрипник належно користувався з великого авторитету й довір'я в ВКП(б), — то його роля в схваленні та прийнятті п'ятирічного плану, що визначав шляхи експлоатації України, була величезна.

Вже весною 1932 року, коли було ясним кожному пересічному українцеві, що природні багатства України і вся праця українського народу йдуть на розбудову й зміцнення Московщини, Скрипник продовжував завзято твердити про розбудову всього СССР. Занепад сільського господарства і невимовне зубожіння українського села, що сталося наслідком нелюдської експлоатації Москвою України та запровадження чужої психиці нашого народу колективізації, Скрипник пояснює шкідливими діями «ворогів соціалізму». На всеукраїнській партійній конференції весною 1932 р., що мала своїм завданням винайти найдосконаліші форми для успішного проведення хлібозаготівель на Україні, Скрипник люто нападав на тих комуністів-делегатів конференції, що обережно висловлювалися про неспроможність України виконати запроєктований Москвою хлібозаготівельний план. Стараннями Скрипника і його достойних однодумців конференція «схвалила» пропонований Москвою хлібозаготівельний план на 1923-33 р. Як мало сама Москва була певна, що той «план» схвалить конференція, видно хоч би з того, що на конференцію були делеговані з Москви Молотов і Каганович (одного було замало). Хтось із делегатів, обурений, видно, з насильства над волею більшости учасників конференції, подав до президії записку, в якій скаржився, що на конференції не вважались на думки делегатів, а лише казбно штампуються іменем конферен-

ції наперед заготовані ухвали (готували ці ухвали звичайно «скрипники»). Записка була нерозбірливо підписана: «Сор...». Тоді ніхто інший, як «національний борець» Скрипник забрав собі слово, шельмуючи невідомого йому «Сор...» та обзиваючи його сміттям комуністичної партії й ворогом (?) трудового народу. При цьому Скрипник доводив звичайно, що «схвалений» конференцією план є цілком реальний і легкий для виконання. «Реальність» Скрипникового плану найкраще підтвердив голод весною 1933 р.

Гадаю, що наведених двох прикладів (історія з п'ятирічним планом і конференція 1932 р.) та видатна, одна з вирішальних, роля в них Скрипника стачить, щоб здати собі справу, як далекий був Скрипник від того, щоб його можна було вважати за «національного борця».

Наведені приклади, правда, стосуються питань більше економічного порядку, а особу Скрипника звикли пов'язувати з питанням відродження української національної культури та свідомості, і в цьому пов'язуванні де-хто вважає Скрипника за творця національного відродження на Україні, ба навіть за організатора національної боротьби. Приводом для такого сприймання ролі Скрипника є те, що як раз на період Скрипникового керівництва комісаріатом освіти (1926-33) припав найбільший розвиток національної культури і свідомості та оформлення боротьба передової частини української нації за своє державне визволення. Як уже відомо з попередньої моєї статті («Культурно-національне «будівництво» на совітській Україні» — «Тризуб» ч. 32(438) з 9. IX. 34) — на Україні відбулися велетенські духові творчі процеси, що сформували український народ, як окрему і при тому державну націю, що за короткий час (1922-1933 р.р.), не вважаючи на облудну московсько-большевицьку пропаганду інтернаціональних ідей, створила національну культуру, збудила і усталила національну свідомість в усій масі українського народу і виростила в передовій його частині ідейних борців за національно-державне визволення України (члени СВУ та інших національно-революційних організацій).

В процесах духового національно-політичного відродження української нації Скрипник із своїми переконаннями інтернаціоналіста-комуніста жадної позитивної ролі не відіграв, навпаки, він силкувався зводити національне відродження в річище відданості інтернаціональним догмам і насамперед московсько-большевицькому словоблуддю. Його тактика в цих процесах повністю визначається Москвою і обов'язковим для виконання всіма завойованими нею народами трафаретом: «культура має бути національна формою, але інтернаціональна змістом». І Скрипник, з усією властивою йому рішучістю і безоглядністю, ширив на Україні інтернаціональний зміст в національній формі. То вже інша річ, що дійсна українська інтелігенція, використовуючи завзятість Скрипника, розбудовувала на Україні культуру інтернаціональну лише формою, але дійсно національну своїм змістом.

Як уже говорено було в попередній статті, сама Москва, почувавши себе в 1922-1928 р. р. не досить сильною, щоб тримати лише терором завойовані народи в послузі, дозволила їм, а в тому й Україні, будувати свою національну культуру, сподіваючися цим привернути до себе симпатії підбитих народів. Виходячи з московських настановлень, тими роками не лише Скрипник дбав про розвиток української культури, але й вся ЦКПУ і навіть самий Постишев та Каганович. Вимога була одна — будувати культуру національну лише формою, але інтернаціональну змістом. Коли-ж в 1926 р. Шумський і Хвильовий виказали себе поборниками розвитку української культури не лише формою, але й змістом своїм, то, за директивами Москви, Хвильовому було заборонено пропагувати «контр-революційну петлорівщину», а Шумського усунуто з комісаріату освіти і на його місце призначено відданого Москві Скрипника. Останній завзято проводив

у життя московські директиви в галузі національно-культурного «будівництва», але розвиток справжньої, національної змістом української культури має завдячувати не Скрипникові, а дійсній українській інтелігенції, що влучно використала в своїх національно-політичних цілях і московські «подарунки» та дезорієнтованість КП(б)У, і особу самого Скрипника та особливості його вдачі.

Переконалий комуніст і вірний московський служака, енергійний і властолюбний, один із видатних авторитетів у комуністичній партії, Скрипник рішучо заходився провадити українізацію всього громадсько-політичного та державного життя на Україні, нещадно поборюючи на цьому шляху всілякі спротиви і осіб, що чинили опір партійним директивам (національне культурне «будівництво» було партійною директивою, тому то Скрипник так рішуче й виконував це завдання).

З такою-ж завзятістю цей комуніст виконував би і всяке інше московське доручення: колективізацію, розправу з українською національно-свідомою людністю (це він і робив, будши перед тим генеральним прокурором республіки), керував би таборами засланців і т. ин.

Не Скрипник, а, як я вже сказав передова частина української нації («комуністи» і по-за партійні), маскуючися назовні в інтернаціональні барви та кадячи Скрипникові фіміям, використовуючи його захоплення «національною» політикою, наповняли процеси українізації справжнім національним змістом та розставляли своїх людей у кермі національної політики. Норотко кажучи, дійсна українська інтелігенція використала особу Скрипника в своїх національно-політичних цілях і, прикриваючися його іменем, творила нарекір його волі українське діло. Всі керівні посади в органах народньої освіти, преси, театру, кіно, радіо тощо опинилися в руках національно діючої української інтелігенції, яка й розбудувала українську культуру та забезпечила розвиток і усталення національної свідомости українського народу і прищепила кращій його частині активну волю й чин за визволення батьківщини з-під влади окупантів. А. Скрипник, не розуміючи справжнього змісту того, що творилося (про це дбали оточуючі його українці з «комуністів»), все це штампував своїм авторитетним для Москви іменем і був захоплений з успішності «своєї» роботи, розуміючи її, як «невинну українізацію», згідно з директивами Москви.

Один випадок, правда, збудив був большевицьку пильність Скрипника, але, будучи оточений українською патріотичною інтелігенцією (партійною і по-запартійною), що вміло використовувала це становище, він не розбирався в ситуації і не зробив належних висновків. Перший провал на національному фронті трапився в-осени 1929 року з викриттям національної роботи Яворського в самій ідеологічній твердині комунізму — в Харківському Інституті Марксизму-Ленінізму. Треба було чути й бачити, з якою люттю і непристойною лайкою нападав Скрипник на Яворського, коли національну антибольшевицьку роботу останнього було підло видано і документально доведено, щоб позбутися найменших ілюзій що-до національної роботи Скрипника (видала Яворського його «дружина»). Той-таки ж Скрипник домігся тяжкої кари для Яворського (заслання на далеку північ), хоч більша частина комуністів Інституту Марксизму-Ленінізму і вживала всіх заходів, щоб урятувати його, принаймні зменшити йому кару; та боротися із Скрипником, якого, як члена Політбюро, слухалося ЦК, було не під силу звичайним комуністам. Не міг урятувати Яворського і другий «комуніст», хоч він використав для цієї цілі всі свої зв'язки і особисті впливи на багатьох комуністичних заправил: проти волі «національного борця» ніхто не відважився піти. Одне що вдалося тоді зробити «ко-

---

Обов'язок цілої нації відповідно забезпечити інвалідів

муністам» — працівникам Інституту Марксизму-Ленінізму — це заспокоїти московсько-більшевицьку пильність Скрипника і відвести його увагу від великої національної роботи, що провадилася в Інституті, і цим надовго врятувати як саму роботу, так і людей, що вже в той час належали до національних організацій.

Викриття національної організації в Інституті М.-Л. сталося лише на початку 1933 р., і це було початком кінця Скрипника: московські можновладці не могли дарувати йому того, що він, будучи ректором Інституту М.-Л., не добачив «контр-революції» у себе під носом і дорікали йому притупленням у нього большевицької пильності. Слідом за Інститутом М.-Л. почали викривати національні організації і національно-діючих людей в самому Наркомосі, Академії Наук, Сільсько-Господарській Академії, в обласних і районних інспектурах народньої освіти, в театрах, бібліотеках і багатьох інших освітніх установах. Москві стало ясно, що на Україні провадилася не формальна українізація, як то вона собі мислила, поставивши на сторожі своїх інтересів вірного служаку Скрипника, а що там відбулися процеси творення державної свідомості в самій гущі українського народу, краща частина якого була вже настільки свідома своїх національних обов'язків і чину, що стала організовувати боротьбу за державно-національне визволення України. Будучи невдоволена з роботи Скрипника, Москва, поминаючи всі його попередні заслуги та відданість її інтересам, дозволила собі для науки іншим публічно знущатися з нього, закидаючи йому притуплення большевицької пильності.

На московське замовлення, почалося з початку обережне, а далі все сміливіше цькування Скрипника. Його навіть зняли з посади наркома, як комуніста, що не впорався з покладеними на нього обов'язками, і хоч після цього його призначено було фактично на відповідальну роботу — заступника голови совнаркому і на голову держплану — та все-ж це не могло заспокоїти без вини винуватого Скрипника. І хоч Москві було ясно, що Скрипник добре пильнував її завдань і виявив велику пильність при тому, але, будучи заскоєна могутнім розвитком національної свідомості і «контр-революційної» роботи на Україні, вона не могла подарувати йому того, як дотепно і послідовно дійсна українська інтелігенція на його очах, а часто і його руками творила національне відродження. Хіба-ж могла Москва дарувати безкарно своєму довіреному те, що «вороги» народу дійшли були до такого «цинізму», що спонукали Скрипника виступати на захист окремих «петлюрівців», коли їм загрожувала небезпека від ППУ чи партійного комітету? А Скрипник, бувши оточений відданими батьківщині людьми, які маскувалися в інтернаціональні барви, дійсно захистив на їхні спонукання не одного українського патріота: не знав бо, що творить.

Коли в травні 1933 р. серед викритих членів національних організацій виявилися особи й з найближчого Скрипникового оточення, а серед них навіть такі, за яких Скрипник незадовго перед тим ручився і клопотав, то московському обуренню із засліпленості Скрипника не було краю. Наслідком цього Постишев наслідився на червневому пленумі ЦК КІБУ (1933 р.) прочитати Скрипникові «нотацію», в якій дорікав йому все тією-ж притупленістю большевицької пильності. Почуваючи себе суб'єктивно ні в чому не повинним перед Москвою та сподіваючися на підтримку від старої большевицької «гвардії», Скрипник тоді ще мужнє обронявся, але коли він переконався, що перелякана стара «гвардія» не відважується його підтримувати, він замовк, переживаючи тяжке огірчення з людської невдячності». Тим часом цькування все посилювалося. Від Скрипника зажадали критики своїх «помилки» тактичних і ... теоретичних. Поставлений навколуюшки для науки іншим, Скрипник знайшов якісь «помилки» у себе і наприкінці червня подав покаянного листа в Політбюро. Цей лист цілком задовольнив Постишева, але треба було виконати ще одну формальність, це — покаятися публічно. Цього гордий і «заслужений» старий, большевик, що весь час

до цього ставив інших навколуючки, не міг зробити: це було по-над його сили, і саме 7 липня, коли він мав «каятися» перед з'їздом партктиву Харківської області, він застрілювався.

Нерозважно зробила Москва, загнавши в когилу найвірнішого свого служка. Нічим він перед нею не завинив. Навіть закид, наче-то він загубив большевицьку пильність, не є справедливий. Не вина Скрипника, що збуджена національна свідомість великого українського народу, що бореться за своє визволення, переможно зростає, знищуючи на своєму шляху численні перешкоди всіляких скрипників.

Наведеного вважаю досить, щоб уявляти собі Скрипника таким, яким він у дійсності був — ворогом українського народу. Хто б мав у цьому якісь сумніви, то слід взяти на увагу ще такє:

1. Коли б Москва мала хоч найменший сумнів у відданості Скрипника інтернаціонально-московським догмам, то, знявши його з керівництва комісаріатом народної освіти, не призначала б його на ще відповідальнішу посаду заступника голови совіту народніх комісарів та на голову «держплану».

2. Так само не йшли б за труною свого ворога в повному складі політбюро, центральний виконавчий комітет і совнарком. Той факт, що Скрипникові не було влаштовано бучного похорону ще нічого не говорить: большевики не могли (хоч би для науки іншим) цього зробити, бо як не як, а своїм самогубством він їх дуже скомпromітував, показавши цим цілому світові, що навіть «вождям» буває не під силу стерпіти ними-ж таки створений терор.

Щоб покінчити раз назавжди з версією, наче-то Скрипника забили, як свого ворога, большевики, розкажу про його смерть такі подробиці.

Ще 5 липня Скрипник був у стані тяжкої моральної депресії. Він ніяк не міг простити собі, що так наївно дався обманути себе «контр-революціонерам-петлюрівцям», що довгий час творили справжню національну політику, прикриваючися авторитетом Скрипника та самого політбюро. Так само гнітила його московська жорстокість (аж коли побачив!) та думка про неминучість публічного каєття. Люде, що знали останні дні його життя, ще 6 липня казали, що Скрипник є на межі самогубства, так порушена його психична рівновага.

Скрипник застрілювався 7 липня біля 14 години в будинку «Держпрому», в своєму службовому кабінеті голови «держплану». Стрільючися в груди, він не вплив у серце (куля пройшла крізь легені) і тому помер не зразу, а дець коло 20 год., вже в лікарні. З моменту пострілу і аж до самої смерті він не губив притомності і зрідка розмовляв з людьми, що його оточували. На згук пострілу до кабінету винулося кілька службовців «держплану» і застали раненого Скрипника одного в кабінеті. На його прохання повідомили про подію його дружину, що прибула до Скрипника яких 5-6 хвилин після пострілу. Скрипника знесли (службовці «держплану») з 5-го поверху на низ і, в очікуванні прибуття медичної допомоги, він лежав, оточений великим натовпом випадкового народу, хвилин з 15 на лавці коло вхідних дверей до «держплану».

Поминаючи всякі мудрі доводи, я тільки одне скажу: ксли б справді стріляли в Скрипника большевики, то це б вони зробили далеко влучніше і вже що найменше, а вжили б заходів, щоб ранений Скрипник не зміг розмовляти з випадковими людьми, що його по тім оточили.

Закінчуючи скажу, що не можна робити із запертого ворога українського народу, яким до останньої хвилини свого життя був Скрипник, національного борця.

С. Східній.

Чи Ви зложили свою жертву на українських іавалдів?
Пожертви приймає УКТОДІ, Львів, Потоцького, 48.

Похорон Алі Мардан-Бея Топчибаші

8 листопада с.р. на кладовищі в Сен-Клу під Парижем одбувся похорон Голови Делегації Азербейджанської Республіки й б. Голови її Парламенту Алі Мардан-бея Топчибаші.

Вшанувати пам'ять покійного, крім його земляків, зібралися представники Грузії, Вірменії, Горців Північного Кавказу, Туркестану, калмиків і козаків. Українська колонія з її чільними представниками була тако-ж численно присутня.

Над могилою сказано низку промов. Промовець од Азербейджану схарактеризував благородний образ і діяльність покійного азербейджанського патріота й державного мужа. Останню пошану вірному нашому приятелю іменем України віддав своїм коротким словом В. Прокопович.

Домовину було рясно вкрито вінками, між якими був і вінок із білих живих квітів із жовто-блакитними стрічками з написом: «Невіджалованому союзникові й вірному приятелю — Україна».

Оцінці діяльності покійного й його відношенню до України присвячено буде статті в одному з наступних чисел «Тризуба».

3 міжнароднього життя.

— У Франції.

У Франції сталася криза кабінету. Для парламентарних країн, за нормальних обставин, це — явище поточного порядку, що, звичайно, майже ні в чому не відбивається на міжнародніх взаємовідносинах. На цей раз, однак, справа стоїть трохи инакше.

Іастон Думерґ, що нині пішов на демісію, не належав до рядових, — хоч би й з видатніших, — політиків, до тих, так званих міністеріяблів, що їх політична кар'єра характеризується частим перебуванням у складі різнбарвних кабінетів, керуванням різнманітними міністерствами, а час од часу й тим, що їм на недовго достається й крісло голови ради міністрів. Усе те в нього було, але давно минуло. Він став одним із небагатьох справжніх нотаблів третьої Французької республіки, того їх ранґа, що означається за останній час іменами Клемансо, Пуанкаре.

У лютому місяці поточного року, коли Думерґа запрошено було взяти до рук урядову владу, він не був уже депутатом, ні сенатором, а жив собі, як старий, не дуже заможній ранґ'є, на своєму хуторі біля Турнфей, далеченько від Парижа. Цей звичайний громадянин, однак, був уже добре заслужений перед Францією, бо встиг одбути свій септенат в якості президента республіки, був би ще раз обраний, як би того хотів. А крім того, це був він, що р. 1926, виконуючи свою функцію голови держави, закликав Раймонда Пуанкаре, так само колишнього президента республіки, рятувати разом з ним французький франк і саму Францію від жорстокої фінансової кризи, що до неї спричинилися попередні необережні часові й мінливі картельні міністерства.

Думерґ таким чином покинув свій сільський затишок і став на чолі влади, щоб, як і його попередник Пуанкаре, рятувати Францію. Лише його завдання було складніше. Перед Пуанкаре стояли головним чином фінансові труднощі, а це в такій багатій країні, як Франція, будь-що-будь, річ другорядна. Думерґ-же мав перед собою не лише фінансову,

але й політичну небезпеку, бо в цьому незгода й конфлікти з парламентом перекинулися на вулицю, бо в Парижі вже потекла кров у міжособних сутинках. Думерґ у рішучий спосіб взявся до справи. Він склав міністерство національного об'єднання, до якого ввійшли всі політичні партії, за винятком лише лівішого соціалістично-комуністичного сектора. Давшись до праці, Гастон Думерґ за перші шість місяців свого урядування встиг упорядкувати фінансовий нелад, зрівноважив бюджет, а після того взявся був уже до справ політичного порядку. Діло це поставив він на широкому закладі, бо вважав, що стара, — з 70 років минулого століття, — конституція Французької республіки пережила де-в-чому себе, не відповідає сучасним умовам і потребує зміни. Зміну ту він накреслив у напрямі посилення становища голови ради міністрів, зробивши його, як в Англії, реально сильним першим міністром і надавши йому право роспуску парламенту. Це — в перекладі на обивательську мову. Формально-ж реформа Думерґа цілу справу ставила так, що право роспуску мало належати президентові самому, а не за згодою сенату, як то стоїть у французькій конституції. Інші сторони цієї реформи йшли в напрямі того-ж таки посилення влади першого міністра, сталості його кабінету та необхідного для того обмеження певних прав окремих депутатів, депутатських фракцій то-що. Згідно з реформою Думерґа, французький голова ради міністрів став би першим міністром, так мовити, канцлером республіки, а сталість його влади залежала б не стільки від парламенту, скільки від безпосередньої волі народу, бо конфлікти з парламентом вирішувалися б його роспуском, тоб-то новими виборами.

Порядок цей, як згадано вище, встановився в Англії на протязі останнього століття і являється найбільшим досягненням сучасного парламентарного демократичного ладу. У Франції однак план такої реформи, що-права, викликав, як здається, згоду широких мас, але не знайшов повного співчуття серед усіх тих партій, що складали владу національного об'єднання, не кажучи вже про соціалістів. Одна з причин такого ставлення належить до площини звитої політичної психології. У Франції парламента ніколи не розпускали до кінця його легіслатури. Лише один раз — літ майже шістьдесят тому — спробував був зробити це тодішній президент, імператорський маршал Мак-Магон. Зробив він те, маючи на оці монархичну реставрацію, для якої тоді у Франції ще був ґрунт, і з того часу ця міра стала незвичайно непопулярною. Луна цієї непопулярності одзвучалася й сьогодні, в час, коли став відомим зміст реформи Думерґа.

До парламентської дискусії над планом реформи, однак, не дійшло. Противники її, мабуть таки не вважали можливим протистати Думерґові на ґрунті його реформаторських замірів. Вони примусили його демісіонувати на дрібнішому, не всім ясно зрозумілому, на зверх чисто тактичному питанні про три дванадцятих бюджету, які хотів був забезпечити собі Думерґ на першу чверть 1935 року, щоб мати вільні руки для парламентської праці над самою реформою. До тої праці не дійшло; Думерґ передав владу до інших рук, а про саму реформу якось стали менше говорити, хоч вона й не перестала бути такою самою пекучою й необхідною, як була ще вчора, як буде завтра. Чи встане вона знову і коли на денний порядок у Франції — не знати. Та з рештою і не наше то діло, чужинцям нема чого дискутувати над нею, бо то чисто внутрішня французька справа.

На справах міжнародних демісія Гастона Думерґа і відбилася, і не відбилася. Нема поки що жадної причини думати, що французький міністр закордонних справ П'єр Ляваль, що дістав спадщину небіжчика Барту і зостався й у новому кабінеті Фландена, враз так-таки й почне вести иншу за Барту та його попередників політику. Але певна зміна все таки неначе-то вже є і зміна ніби-то далекосягла. Вона перш за все зводиться до того, що демісія високоавторитетного кабінету Думерґа й заміна його буденним наче-то кабінетом Фландена вказують на те, що буде, а може вже й є знижена та велика активність, що її надав був

французькій закордонній політиці покійний Барту. До Барту та політика велася почасти мінливо, а взагалі якось рутинно, пасивно, без якихось начеб-ро генеральних ліній. Так про неї принаймні думали в Європі, з такою опінією довелось зустрінутися самому Барту й тоді, коли він мав у Варшаві довшу розмову з Пілсудським, і тоді, коли йому прийшлося полемізувати в Женеві з Саймоном. Обидва вказували йому на те, що гаразд, мовляв, сьогодні говорите ви, а завтра прийде другий міністр і заговорить про щось інше. Барту, покладаючися на авторитет Думерґа, відповідав, що тепер довго доведеться чекати зміни кабінету у Франції. Передбачена небезпечником Барту «довгота днів» кабінету Думерґа не справдилася, він демісіонував.

Перший удар по французькій активності в міжнародних справах було завдано Марсельською трагедією та її необчисленими ще наслідками; другим стала зміна кабінету Думерґа. Що правда, новий міністр закордонних справ виявив був волю йти в сліді Барту в цьому напрямі; заповів він навіть подорож до Риму в грудні, але це було ще до демісії Думерґа. Як тепер стоїть з тим справа, поки-що не видно. П'єр Лявель — людина вольова, активність ніби-то лежить у самій натурі його, але чи зможе він її виявити тепер, коли міжнародня ситуація так ускладнилася, коли ускладнилася ситуація і в самій Франції, коли за його плечима немає вже, здавалося, непорушного авторитету Гастона Думерґа? А коли й виявить, то в якому напрямі скерована буде ота активність? Питання ці ставить собі преса цілої Європи, бо слово Франції багато важить у площині всіх міжнародних взаємовідносин.

Observer.

---

3 преса.

Намістник совітської Москви на Україні Постишев виголосив 11 жовтня с. р. на «ювілейній» сесії ЦІК Молдавської совітської республіки, — що складає автономну частину совітської України й яку створено більшовиками на українській території на румунському пограниччі, щоб шантажувати Румунію, — з приводу десятиліття її існування, промову, з якої нижче наводимо найцікавішу частину («Правда», ч. 303 з 2.XI.1934):

«Ви знаєте, товариші, що в 1933 році ми нанесли на Україну ряд тяжких ударів українським націоналістам, цим наємникам де-яких чужинецьких штабів, що підготовляли відірвання України від совітського союзу.

Ви знаєте тако-ж, що на протязі 1932 року і в Молдавській республіці мав місце ряд спроб молдавських націоналістів, що єдналися з націоналістами українськими й намагалися насаджувати молдавську буржуазну націоналістичну культуру, намагалися об'єднувати націоналістичні й інші ворожі елементи для зрвання соціалістичного будівництва в совітській Молдавії й одірвання Молдавії од совітського союзу.

Ми розгромили ці буржуазно-націоналістичні елементи як українські, так і молдаванські, ми розкрили й розгромили націоналістичний ухил в КІ(б)У на чолі з Скрипником, і тим створили умови для ще сильнішого розвитку совітських і національних культур народів, що населяють Україну.

Булоб, одначе, товариші, неправдивим представляти собі справу так, що націоналістів більше нема, що націоналістичні елементи припинили свою підривну роботу.

Треба раз і назавжди зрозуміти, що так як здійснення національної політики партії являється невід'ємною складовою частиною всієї нашої боротьби за завершення будівництва соціалізму в ССРСР, так само й націоналістична діяльність анти-совітських елементів являється невід'ємною частиною їх боротьби за зрівняння соціалістичного будівництва в нашій країні, за знищення ССРСР.

А класова боротьба між тим у нашій країні, як ви знаєте, ще далека від того, щоб зменшуватися й не потухає. Рештки розгромленого гласового ворога в нових формах, новими методами, ще глибше відходячи в підпілля, продовжують шкодити, пакостити, проводити свою підривну роботу.

З приємністю констатуємо з такого авторитетного джерела, що український народ ні на хвилину не припиняє на совітській Україні боротьби за свої священні національні права і з упертістю цю боротьбу весь час продовжує.

* * *

В Парижі вийшло перше число нового великого журналу «Le Document», присвячене совітському союзові — «азійській державі»^{*)}. Журнал добре поінформований, багато ілюстрований, не вороже настроений до совітів, але проте досить об'єктивний. Ціле число журналу складено живим і талановитим публіцистом Морісом Першероном, і читається з інтересом.

Можна знайти в цьому журналі тако-ж відомості й міркування про Україну, вміщені у відділі під характерним і правдивим заголовком «Совітські колонії» в тій його частині, що має ще підзаголовок «полонені сестри». Там говориться про «самостійні» совітські республіки, що складають совітський союз, крім, розуміється, власної Московщини:

В ССРСР є росіяне і не-росіяне, шовіністи-імперіялісти й сепаратисти; антагонізм між ними є такий великий, що самі совітські газети говорять, що треба вже скінчити з «республіками-сестрами». В Туркестані, так само, як і на Кавказі немає робітничої класи між автохтонним населенням. Єдиний пролетаріят там це російські виселенці, і його диктатура є диктатурою Москви. Але найбільший спротив виказують Україна й Грузія. Ці народи уважають себе більш розвиненими, ніж росіяне, бо Україна й Грузія раніше прийняли загально-людську цивілізацію. Але в цих краях є досить тако-ж хліба, щоб прогонувати цілу Європу, й досить нафти, щоб накинати свою волю Франції, Німеччині й навіть Англії. Ви розумієте?...

Із усіх совітських колоній Україна є найдемократичнішою. Войовничий край, що вбив турків і татар, козача кавалерія, боротьба Мазепи й Карла XII проти Петра I. Ніде більше не знайдеться більш виражений національний характер, впертий і гордовитіший темперамент. Москва примінює всяку політику — силу, притворство, добродушність, крім однієї, що могла б дати задоволення меншості, що стає більшістю — національ-

*) Le Document, No 1, Octobre 1934. U. R. S. S. — puissance d'Asie, par Maurice Percheron.

ну незалежність в рамках совітського союзу, з відкритими вікнами до світа, з предоставленням повних прав Центральній Раді, — парламентаві, — визнання незалежною демократичною республікою тієї України, що, як така, була визнана в роках 1918-1921 Англією, Францією, Німеччиною, Болгарією, Туреччиною, Польщею й шістьма іншими країнами.

Багато ведеться скритих інтриг, і не треба заперечувати— український іредентизм часто керується, без його відома, чужими державами, що готові зкористати з якоїсь щілини в совітському союзі, щоб включити в свою політичну орбіту що житницю й рудні багатства Донецького басейну.

У Києві лише один чоловік, голова совітів українець Любченко, справляється з огромною змовою. Але не можна загальмувати рух, який вважає, що прокинулася його приспана слава, що є подразнений умовами надзвичайно тяжкого життя, і який не хоче собі усвідомити, що він зкористав з неочікуваного розвитку, та який іноді, як у Одесі, бере приступом вантажі хліба, призначені для закордону в обмін на машини для Сибіру.

Ірландці, чехи, італійці покликувалися на їх давнішу велич, щоб дійти до своїх цілей; література, фольклор, театр, чистота мови є іноді сильніші за повстання. На берегах Дніпра це, що було неможливе в 1918 році, сьогодні є до прийняття: цей нарід розвинувся й усвідомив собі, що він є народом українським. Контр-революціонери надіються, що при найменшому ослабленні совітів український народ підійметься проти того, що, криючися, називають червоною окупацією.

Український сепаратизм тяжко прийняти в теперішню пору, в період п'ятилітніх планів. Тому до крайности доводиться уніфікацію, щоб запізнити строки, наступлення яких видається можливим, та щоб загальмувати наслідки, коли ці строки наступлять.

Москва не заперечує, що існує українське питання, але вона вважає, що воно ще надовго приспане. Але хіба немає нічого більше непокоючого, як спляча міна...

Од Союзу Українських Організацій у Болгарії

З доручення 1-го делегатського з'їзду Союзу Українських Організацій у Болгарії, Управа СУО оцим має шану висловити всім організаціям і особам, що надіслали з'їздові привітання, свою найширшу подяку.

Численні привітання, що отримав з'їзд із різних країн Європи, були для нього зворужуючою маніфестацією української національної єдності, яка зприничилася до зміцнення патріотичного почуття та моральної підтримки, що була так необхідною для поборення тих труднощів, серед яких проходила праця з'їзду.

Д-р М. Корніліїв, голова

Я. Малинівський, секретар

Український Літературний Гурток у Парижі

влаштовує в неділю, 18 листопада с. р., літературний вечір та шклянку чаю для вшановання 40-літньої письменницької діяльності Бориса Лазаревського.

Вечір має відбутися в салоні 51, рю де ля Помп (метро Помп) о год. 3.30 по обіді.

Вступ вільний. На покриття видатків — 3 фр.

Инж. Сергій Єрмоленко розшукує свого брата в перших п. Кір'яна і ласкаво просить тих, хто знає місце його перебування, повідомити на адресу: M. S. Jermolenko, 109, Route Nationale. B i l l y - M o n t i n u (P. de C.) France.

Хроніка

3 життя укр. еміграції.

У Франції.

— 3 життя Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції. Свято Покрови. В неділю 21 жовтня с.р. в Українській Православній Церкві в Парижі відбулася урочиста служба Божа, що її відправив прот. Іл. Бриндзан. По службі Божій відбувся молебен. Під час молебну стояли на варті три прапори: 3-ої Залізної дивізії, значок командира 3-ої дивізії та прапор Т-ва.

О 16 год. в помешканні «Тризуба» відбулися збори членів Паризької групи Т-ва; на початку їх голова Т-ва ген. О. Удовиченко виголосив промову про значіння цього свята, як нашої військової традиції. Промову голови Т-ва присутні вітали вигуками «слава». Офіційна частина закінчилася співом національного гімну. Після того обдулися звичайні сходи.

— Протестаційна акція проти організації московською совітською владою голоду на Україні — відбулася в Іреноблі 28 жовтня с.р. Академію відкрив голова Української Громади в Іреноблі п. Тонайло короткою промовою, в якій накреслив жахливі картини життя на нашій батьківщині під ярмом совітської Москви і запросив ушанувати пам'ять усіх замучених та померлих од голоду наших братів. У відповідь на це присутні стоячи заспівали «Не пора, не пора».

Далі п. Вонарха прочитав змістовний реферат про страждання українського народу від своїх ворогів, що намагаються знищити все українське. Після реферату п. Дорожинський прочи-

тав вірш Б. Лепкого «Голод», що зробив на присутніх велике вражіння.

Потім всі гуртом заспівали «Ой Ти, Боже, милосердний», «Заповіт» Шевченка та «Ще не вмерла Україна». Під час академії було переведено збірку грошей на голодуючих на Україні.

В Чехословаччині.

— Чеська лекція про чесько-українські культурні взаємини. 24 минулого жовтня відбулася в Брні на Мораві лекція проф. Д. Дорошенка чеською мовою про чесько-українські культурні взаємини в минулому й сучасному. Лекція відбулася заходами Чесько-Українського Товариства в Брні на запросини Просвітнього Т-ва ім. А. Коменського в його «Просвітньому Будинку». Вона була вставлена в серію викладів, які уряджує це Товариство про культурні взаємини чехів з усіма слов'янськими народами. Відбулися вже виклади про взаємини чесько-російські, чесько-польські, чесько-югослов'янські, четвертим був виклад про чесько-українські взаємини, а ще має відбутися виклад про взаємини чесько-болгарські. Виклад проф. Дорошенка зібрав доволі численну аудиторію — по-над сотню людей (виклади ці — платні), переважно місцевої чеської інтелігенції. Лектор у півторагодиннім викладі намалював картину чесько-українських культурних взаємин, починаючи з XI стол., коли на Україну вже були занесені відомості про чеських святих Вацлава й Людмили, а чеські ченці над Сазавою вже шанували пам'ять українських святих Бориса й Гліба; зупинився на

чеських впливах на наше судівництво Литовської доби, на відгуках у нас гуситства, на ролі Праги, як осередку, де вчилася наша молодь і де вперше друковано наші церковні книги, на зносинах А. Коменського з українськими політиками; особливо докладно зупинився він на ролі чеських національних «будителів» в українському відродженні, на чесько-українських літературних взаєминах в першій половині XIX в.; погупно зупинився на українському слов'янофільстві й з'ясував його відмінність від слов'янофільства (точніше — панрусизму) московського; дав огляд відносин чеського громадянства до українського питання в колишніх Австрії й Росії, простежив українські відгуки і впливи в чеській літературі і навпаки — чеські в українській; докладніше зупинився на поглядах на слов'янські справи Драгоманова, на пізніших студіях з українознавства чеських учених, і особливо Т. Г. Масарика. Коротко перейшовши чесько-українські взаємини за часів війни й революції, прелегент дав огляд культурної праці української еміграції в Чехословаччині й підкреслив її вагу в ділі взаємного пізнання й духового зближення українського й чехословацького громадянства.

Авдиторія з помітним інтересом вислухала лекцію, нагородила лектора рясними оплесками, а директор Етнографічного Музею в Брні проф. Поспішіль сказав по скінченні викладу коротеньку промову, в якій дякував українському лекторові за його цікавий для чеської громади виклад. Цікаво, що виклад про чесько-югослов'янські взаємини проф. Берненського університету Вольмана, що відбувся саме перед викладом проф. Дорошенка, зібрав зовсім мало слухачів, і сая, як нарікала потім газета «Лідове Новіни» (найбільша газета в Брні) світила пустою. Так само не зібрали значної аудиторії й виклади про відносини чесько-російські й

чесько-польські. Тільки вигляд про взаємини чесько-українські викликав більший інтерес, судячи по числу слухачів.

Свідок.

— Український Технічно-Господарський Інститут. 1-го жовтня с. р. почався третій рік праці Українського Технічно-Господарського Інституту позаочного навчання (УТГІ) при Українській Господарській Академії в Ч. С. Р.

Переглядаючи працю Інституту бачимо, що він, успішно розвиваючись, захоплює все ширші кола українського громадянства як на українських територіях, так і по-за ними.

Число зголошень на Економічно-Кооперативний відділ та окремі курси на день 1-го жовтня 1934 року виносило 255 проти 187 зголошень за попередній шкільний рік. З числа 442 усіх зголошень було на повнім (4-річним) курсі Ек.-Кооп.від.—119, на курсі українознавства (3 семестровім)—111, на курсі бухгалтерії (2 семестровім)—34, на курсах: пасічництва 41, оброблення шкіри 48, практичної фотографії 29, практичної радіотехники 18, практичного миловарства 15, та окремі предмети студіювало 27.

Протягом двох років Інститут закінчив видання підручників: 1 — політична економія, 2 — теорія кооперації, 3 — історія кооперації, 4 — торговельне рахівництво, 5 — комерційна арифметика, 6 — світове господарство (економічна географія), 7 — цивільне право, 8 — загальне рахівництво, 9 — торговельна кореспонденція, 10 — цивільний процес, 11 — географія України, 12 — основи вищої математики, 13 — ботаніка I (анатомія), 14 — ботаніка II (морфологія), 15 — оброблення шкіри, 16 — практична радіотехніка, 17 — практична фотографія, 18 — практичне миловарство.

У наступнім шкільнім році буде закінчено видання підручників: 19 — теорія статистики, 20 — економія промисловости, 21 — фінансова наука, 22 — за-

гальна наука права, 23 — місце-
ве господарство, 24 — товаро-
знавство, 25 — політичне право,
26 — французька мова, 27 — ан-
глійська мова, 28 — німецька мо-
ва, 29 — націологія, 30 — фаб-
ричне рахівництво, 31 — Історія
України, 32 — українська
культура, 33 — історія україн-
ського громадського руху в ХХ
столітті, 34 — пасічництво. Крім
того, буде приступлено до видан-
ня чергових курсів V та VI
семестрів Економічно-Коопера-
тивного відділу: 35 — торговель-
не право, 36 — сільсько-госпо-
дарське рахівництво I, 37 —
споживча кооперація, 38 —
кредитова кооперація, 39 — бу-
дівельна кооперація, 40 — каль-
куляція, 41 — промислове право,
42 — сільсько-господарська еко-
номія, 43 — адміністраційне пра-
во, 44 — приватна економія,
45 — демологія, 46 — хлібна
торгівля, 47 — соціальна гігіє-
на, для курсів українознавства:
48 — економічна географія Ук-
раїни, 49 — українська мова,
та нових практично-технічних
курсів: 50 — садівництво, 51 —
перероблення садовини та горо-
лини.

Наскільки зростає заінтере-
сування українських кол Ін-
ститутом, показує число листів
(4144), якими в минулі році
секретаріат обмінявся з заінтере-
сованими особами.

Запис на всі курси УТГІ не
обмежується яким-небудь термі-
ном, а провадиться на протязі
цілого року. Заінтересованих
осіб просять звертатися на ад-
ресу: Ukrajinsky Technicko-Hos-
podarsky Institut, Podébrady Laz-
né, Ceskoslovenska Republika, та
додавати на відповідь інтерна-
ціональний поштовий значок.

Українські протести до Ліги Націй проти прийняття до Ліги СССР, і подяки п. Мотті.

Як і треба було сподіватися,
українська протестаційна акція
проти прийняття СССР до Ліги
Націй розгорнулася дуже широ-
ко й однодушно. Трудно зарез-
дати повний перелік надісланих
українцями протестів, бо багато

з них посилалося безпосереднє
до Ліги Націй. Приблизний спи-
сок головніших українських ор-
ганізацій, що протестували, є та-
кий:

Уряд УНР, Українська Пар-
ламентарна Репрезентація в поль-
ському сеймі, Центральний Ук-
раїнський Комітет Допомоги
Голодуючій Україні, Головна
Еміграційна Рада, Європейське
Українське Об'єднання, Україн-
ська партія самостійників Кана-
ди, Українське Об'єднання в
ЧСР, Союз Українських Органі-
зацій в Болгарії, Українська Гро-
мада в Люксембурзі, українська
еміграція в Рівненському повіті
на Волині. З Польщі вислали
протести майже всі організації
Українського Центрального Ко-
мітету (коло ста). З Франції
вислали протести всі Громади
Союзу Українських Еміграцій-
них Організацій. Вислано та-
ко-ж протести з Америки й Деле-
кого Сходу. Всі організації, що
належать до Головної Еміграцій-
ної Ради, надіслали свої проте-
сти. Всіх протестів є кілька сот.

З них 36 протестів було переда-
но до Ліги Націй проф. О. Шуль-
гиним.

Треба пожалувати, що далеко
не всі організації, що протестува-
ли в Лізі Націй, надіслали копії
своїх протестів до Головної Емі-
граційної Ради.

Не всі протести було складено
прийнятими до вжитку в Лізі
Націй мовами. Тому не відразу
там могли ці протести зрозуміти.

Вельми численними були і по-
дяки, прислані телеграфічно і
листовно українськими організа-
ціями п. президентові Мотті за
його блискучу промову в обо-
роні поневолених народів.

Багато українських подяк
одержала й женевська газета Jour-
nal de Genève за прихильне трак-
тування української справи.
Українські подяки дуже зворуши-
ли редакцію швейцарської газети.

Бібліографія.

— Проф. Андрій Яков-
лів. Українсько-Мос-
ковські договори в

XVII-XVIII віках. Праці Українського Наукового Інституту у Варшаві. Том XIX. Серія правнича, книга 3. Варшава 1934. Стор. 180. Из видань останньої серії Українського Наукового Інституту у Варшаві, надзвичайно різноманітної і багатой на зміст, що її вихід ми відмічали минулого разу, спинимось сьогодні на праці проф. А. Яковлева: «Українсько-Московські договори в XVII — XVIII віках».

Наш відомий вчений поставив собі завданням — на основі історичних документів переглянути всі договори, що були складені між Україною і Москвою, починаючи з основного договору 1654 року, та подати юридичну аналіз і оцінку їх правового значіння». Автор, в якому щасливо поєднався історик і правник, краще, ніж хто інший, міг виконати поставлене завдання. Підбивши підсумки попередній літературі, він старанно проробив наново джерельний матеріал й освітлив його з українського правно-державного погляду. В його книзі ми маємо докладний огляд московсько-українських відносин XVII-XVIII віків у царині правній. Крок за кроком малює він нам той процес, що Українську Державу XVII віку, якою вона приступила до спілки з Москвою, — держави з своїм правительством, військом, судом, фінансами, своєю дипломатією й міжнародними зносинами, своєю власною господарською системою, своїми кордонами й митницями, — привів до становища цілком Москві підпорядкованого краю, зробив з «рівноправної сторони» «інкорпоровану провінцію».

Історична метода й юридична аналіза, поєднавшись, дали в результаті працю надзвичайно ціннаву, що ставить і освітлює багато питань, дає тверді висновки.

Виклад конденсований. Іноді аж досадно стає на автора, як видно зв'язаного розміром книжки, за місцями навіть конспективність. Поставлення питань і одповідь на них — виразні й ясні. Мова чиста й прозора.

Книжка читається від початку до кінця з неослабним інтересом. Взагалі цей твір проф. Яковлева являється цінним придбанням для історії українського державного права.

Можна тільки побажати, щоб автор дав нам додатки з той-ж сфери, що самі про себе нагадують: вельми бажано було б бачити незабаром розвідки, присвячені Гадацькому трактатові та Орликівій конституції.

В. П.

Смерть св. п. Тадеуша Загурського

В Луцьку помер адвокат св. п. Тадеуш Загурський. Був він відомим адвокатом у Києві, останнім головою польського Національного Комітету на Україні, редактором «Ерокі», «Przełądu Wołyńskiego», а останнім часом провадив адвокатську канцелярію в Луцьку.

Покійний належав до перекоханих демократів і був щирим прихильником польсько-українського порозуміння. Року 1919-1920 св. п. Тадеуш Загурський був представником польського головного командування при головному штабі української армії УНР.

Виправлення друкарськ. помилки

В ч. 40 (446) «Тризуба» з 4 листопада с. р. на стор. 9 перше слово першого рядка згори треба читати «вірности», а не «пріности», перше слово третього рядка — «представниками», а не «трєдставниками», а початок четвертого рядка, другу частину перенесеного слова (приві-тання) з третього рядка, треба читати «тання», а не «вання».

**Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris-V
Tél. Danton 80-03.**

Для переказів у Франції: «Le Trident», chéque postal 898.50, Paris.
Редагус — Комітет.

Адміністратор: Іл. Косенко
Le Gérant: M-me Perdrizet.